

תחילת זמן תפילת מנחה

הקדמה:

תפילת מנחה היא בצהרי היום, זמן בו אנו טרודים לרוב בענייני העולם הזה – בעשייה מתמשכת העלולה לגרום לנו לשכוח מעניינים רוחניים. ודווקא אז צריכים אנו להתפלל, כדי שנזכור שכל פעולותינו הצבאיות באות מכח חיבורינו אל הקב"ה, אשר מחייה את כולם ונותן בנו כוחות לעשות חיל.

שאלה: חייל היוצא לפעילות מבצעית בצהרי היום, ובאפשרותו להתפלל מנחה רק בחצות היום, האם יתפלל אז או שמא הוא פטור ולא יתפלל מנחה כלל?

א. תפילת מנחה מחצות היום

נאמר בברייתא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כו עמוד ב:

איזו היא מנחה גדולה? משש שעות ('זמניות') ומחצה ולמעלה (חצי שעה לאחר חצות היום), ואיזו היא מנחה קטנה? מתשע שעות ומחצה ולמעלה.

יתר על כן, נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת יומא דף כח עמוד ב:

אמר רב ספרא: צלותיה דאברהם (תפילת מנחה) מכי משחרי כותלי (זמן שהכתלים המזרחיים משחירים – חצות היום). אמר רב יוסף: אנו מאברהם ניקום וניגמר (שהתפלל כבר בחצות היום)? ... אלא אמר רבא: רב יוסף הא קא קשיא ליה; דתנן: חל ערבי פסחים להיות בערב שבת – נשחט בשש ומחצה וקרב בשבע ומחצה. ונשחטיה מכי משחרי כותלי (הרי, שקורבן התמיד קרב משעה שש ומחצה, ולמה לא הקדימו לשוחטו מחצות בדומה לזמן התפילה של אברהם?), מאי קושיא? ודילמא כותלי דבית המקדש בשש ומחצה משחרי, משום דלא מכווני טובא (היו עשויים רחבים למטה וצרים למעלה ולכן הקריבו רק חצי שעה לאחר חצות)! אי נמי: שאני אברהם דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו, אי נמי: משום דזקן ויושב בישיבה הוה.

וביאר הריטב"א:

חידושי הריטב"א שם:

שאני אברהם דאיצטגנינות גדולה היתה בלבו. פירוש דאברהם שהיה בקי בשעות יכול לצמצם ולא יבא להקדים (ולכן התפלל בחצות), אבל שאר כל אדם הרויחו להם חכמים זמן עד שש שעות ומחצה, מפני שאם אנו מתירין להם בחצי היום בצמצום וכי משחרי כותלי, יבאו להתפלל קודם לכן. אי נמי שאני אברהם דזקן ויושב בישיבה. פירושו של דבר מדהוה חכם גדול באיצטגנינות ולא יטעה בשעות, היה חכם בתורה ויושב בישיבה קבוע ולא יטעה להקדים קודם זמן.

❖ למסקנת הגמרא, מתי מתחיל זמן מנחה מעיקר הדין?

❖ חווה דעתך, לפי התירוצים השונים, האם אדם יכול להתפלל

כבר מחצות היום בימינו שמצויים שעונים ולוחות זמנים

מדויקים?

מדברי הרמב"ם משמע, שזמן תפילת מנחה מחצות היום:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה ט:

טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתיים, ראשונה תפלת מנחה והשנייה תשלומי שחרית.

אך הכסף משנה ביאר שכוונתו חצי שעה אחר חצות:

כסף משנה הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ג הלכה ט:

ומה שכתב (הרמב"ם) ועבר חצי היום, לאו דוקא, דהכי קאמר: ועבר חצי היום וחצי שעה יותר דכבר הגיע זמן המנחה, דאילו בחצי היום כיון דעדיין לא הגיע זמן המנחה היכי קאמר ראשונה תפלת המנחה? אלא ודאי כדאמרן.

לעומת זאת, הפרי חדש ביאר את דברי הרמב"ם כפשוטו:

פרי חדש אורח חיים סימן רלג סעיף א:

עתה באתי לפי שראיתי לרבים וגדולים בתורה שלא דקדקו בענין זמן תפילת מנחה אימתי מתחיל, וסברו דהא דאמרין בפרק תפילת השחר [ברכות כו, ב] ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה הוא מעיקר הדין, וכן נראה מדברי רש"י שם [ד"ה מנחה גדולה], ועיקרן של דברים **שזמנה העיקרי הוא מחצות היום ואילך** דהיינו מתחילת שעה ז' דעל כרחך מזמן זה מתחיל השמש לערוב לבית מבואו, וכן כתב רש"י בהידייא בפירוש החומש בפרשת בא [שמות יב, ו] ובפרשת אמור [ויקרא כג, ה]... וכיון שתפילת המנחה נתקנה כנגד תמיד של בין הערבים אמרו בפרק תפילת השחר [ברכות כו, ב] ואיזו היא מנחה גדולה משש שעות ומחצה ולמעלה אבל **אם התפלל מחצות היום ואילך דהיינו מתחילת שבע פשיטא דיצא**... וכן הכסף משנה בסוף פ"ג מהלכות תפילה [הלכה ט] אמה (על מה) שכתב הרמב"ם טעה ולא התפלל שחרית ועבר חצי היום יתפלל מנחה שתיים (לא דק), ולפום מאי דכתיבנא אתי לשון הרמב"ם על נכון... **מיהו יש לדחות כל אלו הראיות** דכי היכי דבתמיד (קרבן תמיד) מגזרת חכמים לא היה נשחט עד שש ומחצה, הוא הדין לתפילת מנחה שכנגד התמיד תקנוה ודוק.

אם כן, למסקנה הפרי חדש לא התיר להתפלל אלא מזמן הקרבת התמיד בחצות ומחצה, וכן הסיק בספר מטה יהודה:

מטה יהודה סימן רלג סעיף א:

גדול הנאמר ברבותינו ז"ל מקרא מלא לא תסור מן הדבר וכו' והם אמרו מפיהם ומפי כתבם חדא גזרה היא על ישראל ועל רבנן, דזמן שחיתת התמיד של בין הערבים משש ומחצה דוקא ולא מקודם לכן. וכמו כן זמן מנחה מו' ומחצה דוקא... ובכן אם ירצה להתפלל קודם זמן זה אינו רשאי, ואם עבר והתפלל לא יצא וצריך לחזור ולהתפלל.

בדומה לכך כתב המגן אברהם מטעם אחר:

מגן אברהם סימן רלג ס"ק א:

משמע דקודם לכן (לפני חצי שעה לאחר חצות) לא יצא, ואף על גב דבאמת זמנה אחר ו' שעות כדאיתא ביומא דף כ"ח, מכל מקום **כיון דאין אנו בקיאים לא יצא**.

❖ חווה דעתך, האם יש נפקא מינה בין הטעמים?

כתב השבות יעקב:

ש"ת שבות יעקב חלק ג סימן קי:

כל מה שמותר בדיעבד, מתירין בשעת הדחק אפילו לכתחלה.

לפי הכלל האמור, יהיה מותר להתפלל בשעת הדחק מחצות כאשר אין לו ברירה אחרת. אולם, כתב הגר"ד יוסף:

הלכה ברורה שם אות ה:

יש לומר שאם אינו יכול להתפלל כלל אלא בתוך חצי שעה שאחר חצות, ויודע שלא יוכל להתפלל לאחר מכן, אף על פי כן לא יתפלל בחצי שעה שאחר חצות. ואפילו בתנאי של נדבה, ואף על פי שהוא שעת הדחק, מכל מקום אין להקל בזה נגד דעת רוב הפוסקים דסבירא להו שאינו יוצא כלל קודם חצי שעה שאחר חצות.

❖ **חוה דעתך, האם כך יורו גם הפוסקים הסוברים שהמתפלל מנחה בשעה זו יצא ידי חובתו בדיעבד? מדוע?**

ד. **חישוב חצי השעה שלאחר חצות היום**

המשנה ברורה הסתפק האם חצי שעה זו היא בשעות זמניות או 30 דקות:

שער הציון סימן רלג ס"ק ח:

ונראה לי, דאף החצי שעה שאחר חצות למנחה גדולה הוא גם כן שעות זמניות, דהא בגמרא איתא תרווייהו כי הדדי, ט' ומחצה למנחה קטנה ושש ומחצה למנחה גדולה, וכי היכי דשם הוא זמניות הכי נמי במנחה גדולה הוא זמניות, אף דלכאורה כיון דהוסיפו חצי שעה הוא כדי שלא יטעו דאין אנו בקיאין - צריך להיות תמיד חצי שעה, ועדיין צריך עיון.

הגר"מ מאזוז כתב שמחשבים לפי 30 דקות:

מקור נאמן חלק א סימן שלו:

שאלה: החצי שעה שמוסיפים אחר חצות היום כדי להתפלל מנחה גדולה, האם היא זמנית או שלושים דקות? תשובה: **שלושים דקות בלבד**, וכן מנהג תונס... דלשיעורא דמשחרי כותלי סגי בחצי שעה רגילה בין בקיץ בין בחורף. וכן הוא בלוחות הרה"ג ר' נסים כדורי זצ"ל.

אולם, כתב הגרש"ז אויערבך:

הליכות שלמה תפילה פרק יג הלכה א:

תחלת זמן תפלת המנחה, שהוא חצי שעה לאחר חצות היום, המנהג בירושלים לחשבו לפי חשבון **שעות זמניות**.

❖ **מהי הסברה לקבוע חצי שעה קבועה?**

❖ **חוה דעתך, כיצד ישיבו על כך הסוברים שמחשבים חצי שעה זמנית?**

ה. **הלכה למעשה**

כך נכתב בספרנו תורת המחנה א פרק כו תשובה א:

א. אין להתפלל מנחה אפילו בשעת הדחק, אלא מחצי שעה לאחר חצות היום.

ב. בדיעבד אם התפלל מחצות היום, עלתה לו תפילה.

ב. **המתפלל מחצות בדיעבד**

להלכה, כתב המשנה ברורה:

משנה ברורה סימן רלג ס"ק ב:

ויש מאחרונים דסבירא להו דאף דלכתחלה אסור להתפלל קודם שנשלם החצי שעה שאחר חצות, מכל מקום בדיעבד שהתפלל בזו החצי שעה לא יתפלל שנית.

אולם, בשער הציון הסתפק בכך:

שער הציון סימן רלג ס"ק ו:

ובאמת אף דאין אנו בקיאין ומשום זה אסור מקודם (חצי שעה לאחר חצות), מי גרע מספק התפלל או לא התפלל דאינו חוזר ומתפלל, ויש לדחות, דכיון שקבעו חז"ל זמני התפלות והם אמרו ו' ומחצה, הוי מתחלה כלא התפלל בזמנה. וצריך עיון למעשה.

❖ **נסה להסביר, מהם צדדי הספק של המשנה ברורה?**

כף החיים פסק שאינו חוזר ומתפלל:

כף החיים שם אות ב:

כיון דאיכא פלוגתא בזה וקיימא לן בדרבנן ספק ברכות להקל, ורוב הפוסקים סבירא להו תפלה דרבנן, וגם להסוברים דאורייתא אין מנין התפילות מן התורה ולא נוסח התפלה... אם כן, אם טעה והתפלל מנחה מהתחלת שעה שביעית (לאחר חצות) יש לומר דאין צריך לחזור ולהתפלל.

הגר"ח נאה כתב שאף על פי כן רצוי לחזור ולהתפלל בתורת נדבה:

שנות חיים סימן י אות א הערה א:

ואם התפלל מו' שעות ולמעלה נחלקו בזה אם יצא... ולפיכך **אין לחייבו לחזור ולהתפלל, אך יש לו להתפלל בתורת נדבה** כמו שכתב בשולחן ערוך הגר"ז סימן קח ס' יח וז"ל: ואף על פי שספק ברכות להקל, מכל מקום בתפילה הואיל והלואי שיתפלל אדם כל היום, לפיכך כל מקום שהדבר מוכרע יחזור ויתפלל בתורת נדבה ואין צריך לחדש בה דבר.

לעומת זאת, הגר"ד יוסף נקט, שהעיקר להלכה שצריך לחזור ולהתפלל מן הדיו, ובכל זאת יתנה שאם יצא ידי חובתו, תהיה תפילתו נדבה:

הלכה ברורה סימן רלג סעיף ג:

אסור להתפלל מנחה קודם חצי שעה אחר חצות היום. ובדיעבד אם התפלל מיד אחר חצות קודם חצי שעה, יחזור ויתפלל לאחר מכן, וקודם שיתפלל יעשה על תנאי של נדבה, ויאמר: אם אני חייב להתפלל תהיה תפלה זו לחובת תפלה, ואם איני חייב להתפלל תהיה תפלה זו תפלת נדבה.

❖ **באר לפי שהשיטות השונות, האם בשעת הדחק שאינו יכול להתפלל מחצי שעה לאחר חצות, נתיר לו להתפלל בחצות?**

ג. **שעת הדחק בדיעבד דמי**

לאור המתבאר, יש לדון כיצד ינהגו חיילים היכולים להתפלל מנחה רק בחצות, ולא תהיה להם אפשרות להתפלל מאוחר יותר?

הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצאפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד:

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית. מערכת: סא"ל הרב אודי שורץ רע"ן הלכה, רס"ן הרב עוז קאפח רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"פ הרב חנניה שפרן, כתיבה ועריכה: רב"ט ר' נועם שאול.